A népmese mint hagyomány értelmezése, tudásmegőrző és -átadó szerepének vizsgálata

Makkos Anikó
Széchenyi István Egyetem, Győr

Bevezetés

A XXV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia címe – *A múltból táplálkozó jövő – hagyomány és fejlődés* – ihlette ezt az előadást, melyben a népmesét mint hagyományt és mint a régi korok tudásának átadását szolgáló eszközt vizsgálom. Maga „a latin »tradíció« kifejezés egyik jelentése éppen a tudás és tanítás átadása, a másik jelentése pedig maga a szóbeliség útján átadott monda, történet" (Bálint 2013: 11). Ezzel az idézettel természetes módon meg is teremtődik a hagyomány, a tanítás és a történet közötti összefüggés, amelyre a jelen előadás épül. Hasonló gondolatot fogalmaz meg a mesemondásról Tengelyi (1998: 123), mely szerint az „nem idegen tapasztalatok elsajátítását jelenti, hanem az örökölt javakban való részesülést. Az átadásnak ezt a sajátos módját nevezi Husserl hagyománynak." A mesemondás állandó ismétlés, újrajátszás, mely által a fiatal generációk megkapják őseik tudását.

A népmesék ősi rituálékhoz kötődésén túl azt is megvizsgálom, hogy valóban megtörténik-e ez az átadás az oktatás keretein belül. Ezen célból áttekintem azokat a népmeséket, melyek az általános iskolai alsó tagozatos, jelenleg forgalomban lévő olvasókönyvekben, illetve még az ötödik évfolyam irodalomkönyveiben fellelhetők, és azt is a vizsgálat tárgyává teszem, hogy az adott mesékhez kapcsolódó tankönyvi feladatok utalnak-e arra az ősi hitrendszerre, amelyből ezek a mesék táplálkoznak.

1. Irodalmi áttekintés

Az alábbiakban a népmesék hagyományőrző szerepére vonatkozó szakirodalmakra támaszkodva bemutatom, hogy bizonyos népmeséink milyen ősi hitrendszert tárnak fel, illetve hogy ennek alapján milyen mitikus motívumokat tudunk beazonosítani bennük, amelyek az értelmezés által erről a hitrendszerről adnak képet a mai olvasóknak. Részletesebben írok a sámánizmusról és a magyar táltos sajátságos tulajdonságairól.

1.1. A népmesék mint a múlt szemtanúi

A népmesék lehetőséget adnak arra, hogy az olvasók betekintést nyerjenek egy adott kulturális és nyelvi közösség múltjába. Így a népmesék segítik az embereket a múlt megismerésében és a múlttal való kapcsolat kiépítésében, és egy „szakrális kommunikációs aktusnak" tekinthetők (Bálint 2013: 15), amely a mitológiát a jelenhez kapcsolja. „[A] mesék a hagyományban tudás- és ismeretközvetítő szerepet is betöltöttek, és nem a gyerekeknek szóltak" – állapítja meg Boldizsár Ildikó (Boldizsár 2017: 51). Bár jelentős átalakuláson mentek keresztül, amikor a szájhagyományt a 19. század eleji írásos gyűjtemények váltották fel, és ekkor funkciójuk is megváltozott, ma több okból is újjáéledésüknek lehetünk tanúi. Ahogy az emberek jobban megértik, hogy a népmesék milyen gazdag tudást őriztek meg évszázadokon át, egyre gyakrabban fordulnak hozzájuk akár személyes indíttatásból, akár egy nagyobb közösség tagjaiként, hogy megtalálják gyökereiket. Bálint Péter a következőképpen fogalmazza meg a népmesei világok értelmezésének kereteit: „A mesekutatónak és a megjelent meseszövegek értelmezőjének kötelessége a tradícióhoz, a tradicionális népmese

hagyományához való visszatérés, hogy a közös (közösen öröklött) tudásból oly' méltánytalanul elveszni, örökre és végérvényesen eltűnni látszó értékeket mentsen meg, hozzon vissza […], amelyek erősítik a kollektív emlékezetet és az identitás újragondolását" (Bálint 2013: 7).

1.2. A sámánhit és a magyar népmesék kapcsolata

Az etnográfusok és folkloristák már a 20. század elején meg voltak győződve arról, hogy a népmesék fontos szerepet játszanak a nemzet mitológiájának megismerésében. Róheim hangsúlyozza, hogy „a mesékben több primitív réteg őrződik meg vagy kel életre, mint az élő folklórban" (Róheim 1915: 301). Honti (1940: 311−312) is azt mondja, hogy „az ősi mitikus és vallásos világnézeteket kell figyelembe venni, amikor a mese egyedi világának értelmét keressük", míg Solymossy (1922: 30) kijelenti, hogy „az ősi vallások elemei kisebb epikus egységekben vagy mesék motívumaiban rejtőznek". Diószegi szerint „nyilvánvaló, hogy a magyar sámánhit vagy tágabban értelmezve a honfoglaló magyarság hitvilága, ha egyáltalán megismerhető, úgy elsősorban a magyar néprajzi anyag – a néphit, a népszokások, gyermekjátékok, a mesék stb. alapján tárható fel" (Diószegi 1998: 6). Tehát megállapíthatjuk, hogy a népmeséknek és hiedelmeknek közös a gyökere, és bennük a mágikus-mitikus elemek élnek tovább. A kortárs mesekutatók közül többek között Boldizsár (2017: 67) is rámutat arra, hogy „a varázsmese forrásai a történeti valóság keretei között vannak, vagyis a mese gyökereit a múlt történeti valóságában kell keresnünk. […] [A] mesemotívumok nagy részét csak a szertartásokkal való összevetés alapján értjük meg." Az idézetben szereplő varázsmese mint típus a tündérmese másik elnevezése. Propp (1999), szintén elismert mesekutató szerint ezek a mesék mitológiai mesék, ezért a vallásos fogalmak kontextusában kell őket tanulmányozni.

1.3. A sámánizmus továbbélése

Hoppál (2006) szerint a magyar kutatók a 19. század közepétől rendszeresen foglalkoztak a sámánizmussal, és ennek az a legfőbb oka, hogy a sámánhitet a kereszténység előtti idők vallási rendszerének, így a magyarok ősvallásának tartják. Ennek okát Diószegi (1998) a következőkkel magyarázza: „A magyarság, amikor finnugor rokonaitól elszakadt, török népekkel került mélyreható kapcsolatba. A magyarság elődeinek anyagi és szellemi kultúrája ezek hatása alatt fejlődött tovább, [..] hitvilága tehát e népek vallási rendszeréhez hasonlíthatott. Ez pedig abban az időben a sámánhit volt" (Diószegi 1998: 7).

Hoppál (2006) azt állítja. hogy Diószeginek sikerült bebizonyítania, hogy a magyar folklórnak van egy olyan ősi rétege, amely a honfoglaló magyar törzsek szellemi kultúrájának része volt, és ez a sámánizmus. Viszont ugyancsak Diószegi írja, hogy a Kárpát-medencei letelepedés utáni változások következtében ez a hitrendszer szétesett, és egyes elemei csak mint hiedelmek vagy babonák maradtak fent, a leginkább hitelület vesztett alkotórészek pedig beépültek a mesékbe vagy gyermekjátékokká alakultak át (Diószegi 1998). Bár a kereszténység a hitrendszer pogány gyakorlatait betiltotta, 10 évszázaddal később a folkloristák magyar nomád pásztorok körében a sámánhagyomány nyomára bukkantak (Róheim 1925, Diószegi 1998).

Felmerülhet a kérdés, hogy a folklór és különösen a népmesék hogyan őrizhették meg évszázadokon át ezeket a történelmi emlékeket. Rice (1980) ezt a jelenséget a kulturális sémákkal magyarázza. Azt állítja, hogy „a történet megértése magában foglalja a hallgató sémáihoz való asszimilációt" (Rice 1980: 156), és hogy „a megértés elmélete, amely a kulturális sémákhoz való asszimiláción alapul, magyarázatot adhat a jelentéssel bíró anyagok kulturális értelmezésének sztereotip vagy jellegzetes formáira" (Rice 1980: 168). Tehát ha a történet és az abban megjelenő motívumok értelemmel bírnak a hallgató számára, és összhangban vannak a hallgató kulturális kontextusával, világképével, akkor a szájhagyomány

meg tudja őrizni és tovább tudja adni őket a következő generációknak. A népmesékben megjelenő egyes motívumok értelmezéséhez ezért valóban ehhez az ősi hitrendszerhez kell fordulni, amelynek napjainkban egyfajta újra felfedezése zajlik, és amely jelentős megújuláson megy keresztül (Povedák–Szilárdi 2014). Nemcsak a laikusok, de a kutatók körében is népszerű a téma; a területen elért legújabb tudományos eredményeket Hoppál (2006) foglalja össze.

1.4. A népmesék és hősmesék

Ennek az aktuális érdeklődésnek az egyik hozadéka lehet, hogy a népmesék szimbólumrendszerének alaposabb megértéséhez juthatunk el, hiszen néhány visszatérő mitikus motívum a sámánhagyományokra vezethető vissza. Ahhoz, hogy feltárjuk a két hagyomány közötti kapcsolatokat, és meglássuk, hogyan váltak a sámánrituálék mágikus gyakorlattá a népmesékben, olyan mesékkel kell dolgoznunk, amelyek valamennyire megőrizték eredetiségüket. Erre egy korábbi vizsgálat során (lásd Makkos 2021) alkalmasnak találtam a *Szép Miklós* című népmesét. Ezt a mesét hosszú és bonyolult cselekmény jellemzi, ezért a magyar népmesék férfihőseire jellemző sajátosságok széles skáláját mutatja be.

A *Szép Miklós* Benedek Elek (1859–1929) gyűjtése, és bekerült egyik legnagyobb népmesegyűjteményébe is, melynek címe *Magyar mese- és mondavilág* (1894–96). Benedek Elek népmesegyűjtő, író, újságíró volt, aki a szóbeli népmesehagyomány megőrzésében, írásossá alakításában korában a legaktívabb szerepet játszott. Ahogy egyik kritikusa mondja: „műveinek hatása a magyar irodalmi és köznyelv fejlődésére csak a Biblia hatásához hasonlítható” (Szabó 2003). Mielőtt gyűjteménybe foglalta és publikálta őket, összegyűjtött meséit adaptálta is, de a meseválasztás nála mindig a morális tartalomra épült, miközben a mitikus elemek nem voltak fontosak számára (Lengyel 1974; Hegedűs 2006). Ezért feltételezhetjük, hogy Benedek Elek nem változtatta meg azokat a motívumokat, amelyek a mesék mitikus rétegét alkotják, mivel ez kívül esett az érdeklődésén. Mindezen okoknál fogva a Benedek Elek által gyűjtött népmesék alkalmasak lehetnek a mitologikus motívumok tanulmányozására.

A magyar népmesék osztályozása (Kovács 1979) alapján megállapíthatjuk, hogy a *Szép Miklós* és a hozzá hasonlító tartalmú mesék a hősmese kategóriájába esnek, amely a legarchaikusabb típusú mese. Az ilyen mesékben a mitikus elemek, motívumok, szereplők vagy epizódok a realisztikus elemekhez, motívumokhoz, szereplőkhöz vagy epizódokhoz hasonló természetességgel illeszkednek a mese cselekményébe. A hős (hősnő) emberfeletti tulajdonságokkal rendelkezik, mindig előre tudja, hogy mi fog vele történni, ebben természetfeletti segítői vannak, és sokszor nagyszabású, világrengető tetteket hajt végre. A hős valamilyen nemes célból képes állattá változtatni magát, és ekkor mindig jóindulatú. A hősmesékben a hangsúly a küzdelmen, a párbajon van (Kovács 1979).

M. Pap (1994: 274) egy hasonló hősmesét (*A sötétség országa*) elemez, amely a „bolygófelszabadító” mesék alosztályába tartozik. Az utolsó párbajban, melynek célja, hogy visszaszerezzék a bolygókat a sárkányoktól, akik ellopták őket, a hős kék lánggá változik, míg a sárkány, akivel harcol, vörös lánggá változik.

Különleges példája a bolygófelszabadító hősmesének az *A hétlábú paripa* című magyar népmese[1], amelynek főhőse a táltosokra jellemző tulajdonságokkal rendelkező leány. A hősnő egy nagyon szegény özvegyasszony egyetlen lánya, Ilona, aki Tündérország özvegy királynéjához szegődik el szolgálni, majd azért, hogy feleségül vegye a királyné egyetlen fia, megküzd a sárkánykirállyal, és visszaszerzi az ellopott napot, holdat és csillagokat.

[1] A hétlábú paripa, magyar népmese In: T. Aszódi É. (szerk.) (1962). *Világszép népmesék 2*. Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó. 181–184.

1.5. A táltosok jellemzői és gyakorlatai

Hoppál (2006) Bánt (1908) idézi, aki szerint a táltos fő tevékenysége a jóslás, a gyógyítás és az ördögűzés volt. Bán egyébként a sámánizmust nem tekintette önálló vallásnak, csupán az animizmus egyik megnyilvánulásának. Kodolányi (1945) pedig azt tárta fel, hogy a magyarok ősi hitrendszerében a táltos olyan emberfeletti lény, aki a sámánok leszármazottja, és akinek a harc az egyik legfontosabb ismérve. Emiatt gyakran megváltoztatja külsejét: lángként, bikaként vagy égő kerékként jelenik meg. Ellensége általában egy kék láng vagy egy fekete bika, míg ő egy vörös láng vagy egy világos szőrű bika.

Az alábbiakban Diószeginek (1998) az ősi magyar táltosok jellemzőit feltáró, kiterjedt kutatásai alapján foglalom össze a nekik tulajdonított különböző szerepeket: a táltos kiválasztott, álruhás, újjászületett, rejtőzködő, médium, gyógyító vagy ártó, természetfeletti harcos és lovas.

A táltos kiválasztott. Táltosnak születni kell, ennek jele a felesleges csont: ez lehet egy tizenegyedik ujj, egy vagy több plusz fog. Ha ez a felesleges csont elveszik vagy valakik elveszik tőle, nem válhat táltossá, vagy ha ez felnőtt korában történik meg vele, akkor a csonttal együtt elveszti az erejét is. Ezért a kiválasztottságot felismerő szülőknek, felnőtteknek a csontot és a gyermeket egyaránt meg kell védeniük. Fiatal korában a leendő táltos rendkívül erős, barátságtalan és melankolikus, és alapvetően elutasítja a kiválasztottságot. Amikor betölti a 7. életévét, idősebb táltosok elrabolják, hogy megtörténjen a beavatása.

A táltos álruhás. A rejtőzés a magyar táltos szokványos állapota. Nehéz felismerni, mert úgy néz ki, mint egy szegény vándor. Pásztorként vagy béresként vándorol, így a hétköznapokban elrejti kiválasztottságát és természetfeletti képességeit.

A táltos újjászületett. Az elrablás után a táltos tudását idősebb táltosoktól kapja meg, és ez a folyamat általában három napig tart. Ezekben a napokban mély álomban fekszik, gyakran halottnak tűnik. Ezt az állapotot rejtőzködésnek, rejte(ke)zésnek, révülésnek nevezik. A hagyomány szerint a tetszhalott test gyakran vérben fekszik, mert az idős táltosok feldarabolják. Amikor letelik a három nap, a testét ugyanazok a táltosok összerakják, így felébred vagy újjászületik, és táltossá válik.

A táltos rejtőzködő. Amikor a magyar táltos transzállapotban van és a szellemekkel beszélget, azt is rejte(ke)zésnek nevezik, mivel akkor is halottnak tűnik. Amikor a táltos harcol, állattá, lánggá vagy kerékké változik, és ez az állapot szintén rejte(ke)zés, hiszen emberi testét rejti el.

A táltos médium. A táltos tudással rendelkező ember – a sámán szó tudóst jelent a tunguz nyelvben, míg a magyarban a táltos a tudós szóval rokon. A táltos képes arra, hogy a földben elrejtett dolgokat, kincseket vagy pénzt megtalálja tükör segítségével. Látja és elmondja a jövőt, megidézi a természetfeletti lényeket, feloldozza és megköti az embereket mágikus dobja vagy szitája segítségével. Dobját (ami egyben lova is) úgy kelti életre, hogy vízzel vagy tejjel meglocsolja, és tűz fölé tartja. Amikor transzállapotban van, lovára (dobjára) ül és a szellemvilágba látogat, és a szellemekről és a szellemektől információkat kap. A szertartások alatt különleges ruhát visel, dobol, énekel és táncol. Ruházatához számos szimbolikus kiegészítő tartozik, például fejdísz, eszközei között pedig létra és szellemfogó tükör is megtalálható.

A táltos gyógyító vagy ártó. Eddig a táltosról mint férfiről beszéltem, mert a táltos a hagyomány szerint a női boszorkányok férfi antagonistája. Azonban számos feljegyzett eset van női táltosokról is. Alapvetően a táltos segítőnek számít, mivel képes betegségeket gyógyítani (dobbal vagy szitával), és más táltosokkal megküzdve megelőzni a járványokat. De ha nem elégedett (mert például nem adnak tejet neki a házigazdák), akkor vihart okozhat, vagy elpusztíthatja a jó termést.

A táltos természetfeletti harcos. A táltos más táltosokkal küzd, hogy megszerezze, megtartsa vagy megerősítse pozícióját. Leggyakrabban bika vagy láng formájában harcol, de

néha ló alakjában is. Ellensége mindig más színű (fekete vagy sötét szemben a fehér vagy világos bikával, piros szemben a kék lánggal). A győzelemhez szüksége van a közösség segítségére. Arra kérik őket, hogy üssék a másik bika patáját egy bottal, vagy öntsenek vizet a másik lángra. Ha állat alakjában legyőzik, a táltos megbetegszik, vagy ha a bika meghal, a táltos is meghal. Nagyon gyakran küzd a közösségéért, egy adott településen az esőért, a jó időért vagy a jó termésért. Mindig a levegőben harcol, esőt, vihart vagy jégesőt kavar, és ezekben vagy sötét felhőkben utazik. Tudja, mikor, hol és kivel kell megküzdenie, és nem tudja elkerülni ezeket a harcokat. Felbukkan a semmiből, és hirtelen el is tűnik a semmibe.

A táltos lovas. A magyar táltosnak van egy természetfeletti lova, ezzel megy mindenhová. Elterjedt vélekedés, hogy a ló gyors és még repülni is tud. Amikor a táltos megveszi és ráül, egy pillanat alatt eltűnnek az égben. Fontos megemlíteni azt is, hogy a „táltos" szó az ember és a ló megnevezésére is használatos.

2. Olvasókönyvek meséinek vizsgálata

A következőkben a vizsgálat céljának megfelelően áttekintem az általános iskolai olvasókönyvekben megjelenő meséket, különös tekintettel a magyar népmesékre, és bemutatom, hogy mely népmesék tartalmaznak olyan mitikus elemeket, amelyek visszavezethetők a sámán hagyományokhoz. Az egyes mesék kapcsán azt is bemutatom, hogy a tankönyvi feladatok rámutatnak-e ezekre az ősi hagyományokra, vagyis létrejön-e az a kapcsolat a múlttal, amelyre ezek a mesék lehetőséget adnak.

Az olvasókönyveket egészen az ötödik osztályig áttanulmányozva összesen három olyan magyar népmesét találtam, amelyek valamilyen módon tartalmaznak olyan mitikus elemeket, amelyek a sámánizmushoz köthetők. Ezek *Az égig érő mesefa*, a *Mezőszárnyasi* és *Az égig érő fa* című mesék.

Az égig érő mesefa című mese a 2. osztályos Hétszínvarázs olvasókönyvben (56. o.) található. Besorolása szerint magyar népmese. A mese mitikus eleme az égig érő fa, amely a táltos létrájának szimbolikus megjelenítése, amely segítségével a világok között közlekedik. A fa a mese szerint csodás képességekkel bír: egy szem babból nő ki, egészen az égig ér, és beteríti az egész világot mesékkel. A babból születik Babszem Jankó, a mesemondó, aki világgá megy, hogy mindenütt tudjon mesélni. Az olvasókönyvi feladat a mese csodás eseményeire kérdez rá, de nem utal a táltos létrájára.

A *Mezőszárnyasi* című mese Benedek Elek gyűjtése, és a 3. évfolyamos Olvasókönyvben található (3/2, 31–35. o.). Ennek a mesének a hőse egy lovas természetfeletti lóval, akit sánta, girhes csikóként lát meg a szemétdombon. Ez a ló tud beszélni, és hamarosan aranyszőrű paripává átváltozik, aki tud repülni is. A hős természetfeletti harcos is, aki megküzd három sárkánnyal, elpusztítja a boszorkányt, és a királylányokkal együtt a napot, a holdat és a csillagokat is visszaszerzi. A mesében jelen van a táltosság megszerzésének és az újjászületésnek a motívuma is, amikor a hős állat képében megjelenő segítőitől csodás erőt kap: az utolsó sárkányfejek levágásához két hollótól kap egy-egy csepp vizet. Végül a hős látnoki képességekkel bír és a szellemvilággal is kapcsolatba kerül: az égi kováccsal előre elkészítteti a tüzes golyóbist, amivel a mese végén a boszorkányt le tudja győzni. Mint látható, a táltos több tulajdonsága is megjelenik a mesében, ennek ellenére az olvasókönyvi feladat a mesebeli számokat figyelteti meg, melyeknek igazából nincs különösebb jelentőségük a történet szempontjából, és nem járulnak hozzá a mese egyediségéhez. Vagyis ebben az esetben ezek a mitikus elemek észrevétlenek maradnak a feldolgozás során.

Végül az ötödik évfolyamon találkozunk az Irodalom tankönyvben (39–47. o.) *Az égig érő fa* című magyar népmesével. A mese hőse különös bátorságról és ügyességről tesz tanúbizonyságot, amikor megmássza a címben szereplő fát, hogy átjusson egy másik világba, ahová a sárkány elvitte a királykisasszonyt. A hős álcázza magát, mivel a király udvarában kondásfiúként, míg a sárkány kastélyában a királykisasszony kisinasaként rejtőzködik. Ebben

a mesében is jelen van a lovas motívum: a paripát a másik világban találja meg a hős, és parázzsal eteti, hogy életre keljen, átváltozzon. Itt maga a táltos ló a kiválasztott és rendelkezik több csonttal, mivel 5 lába van. Ahogy erre Pápes (2013) rámutat, a táltos paripa a hős saját spirituális, archaikus, kreatív rész, belső lelki vezetője, aki iránymutatást ad neki. A *Szép Miklós* című mese elemzése kapcsán pedig magam is megállapítottam, hogy a hőssel együtt küzdő paripa a mese metaforikus világában a hős küzdő lelkének megjelenítése (Makkos 2021). A mese hőse továbbá látnok is, mivel a segítő malaca által előre látja az eseményeket, tanácsokat ad neki. Végül természetfeletti harcos is, mert a táltossal együtt megküzd a sárkánnyal és annak különböző megjelenési formáival (vaddisznó, nyúl, lódarazsak).

Az égig érő fa című meséhez tankönyvi magyarázat kapcsolódik: Diószegi Vilmos: *A pogány magyarok hitvilága* című könyvéből található egy idézet, amely a fentebb felsoroltak közül egy aspektust emel ki, ez pedig a világfa vagy tetejetlen fa. A részlet szerint ez a fa a világ több szintje közötti átjárást szolgálta az ősi magyar hit szerint, és megmászása a hősiesség próbája. A hős a fa tetején a felsőbb világok lakóival tud beszélni, és olyan tudást szerez, amivel a földi élet próbáinak sikeresen meg tud felelni, és ennek boldog élet lesz a jutalma.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy az olvasókönyvekben a mesékhez kapcsolódó feladatok sehogy, míg az egyetlen magyarázat is csak nagyon korlátozottan utal arra az ősi hitvilágra, amely tulajdonképpen a mesék magyarázó ereje.

Összefoglalás

Elemzésemben azt kívántam bemutatni, hogy a magyar népmesék egy bizonyos típusa, a varázsmese, ezen belül pedig a hősmese metaforikus világa hogyan tükrözi az ősi magyar sámánhagyományokat. Az etnográfiai kutatások által feltárt sámángyakorlatokkal összevetve a mesei világot megállapíthatjuk, hogy ezek a mesék mindenképpen ebből a hagyományból táplálkoznak. Ezért ha ebből a szemszögből közelítjük meg őket, sokat tanulhatunk a mitologikus múltról. A meséknek ugyanis legalább két rétege van: egy cselekmény vagy felszíni réteg és a mitológiai vagy mélyréteg, a mese képi világa pedig összekapcsolja ezt a kettőt egymással. Boldizsár (2017) mutat rá arra, hogy a magyar mesék sajátossága, hogy a mágikus és racionális elemek harmonikusan keverednek egymással. Értelmezésem szerint ez azért lehetséges, mert a ma már mágikus elemeket egykor valóságként élték meg az emberek, és ezek a mesék és metaforáik a világnak ezt a fajta logikáját közvetítik. Különösen fontos megjegyezni, hogy a mai olvasó ugyanezzel a természetességgel olvassa ezeket a meséket, és Kövecses (2010: 214) kifejezésével élve „intertextuális koherenciát" tapasztal, mivel ezeket a metaforákat a meséket újramondó és megőrző emberek kulturálisan egyedi kontextusa alakította ki, amelyen ez a kulturális közösség a mai napig osztozik.

„Az ember a mese által beléphet a »mitikus időbe«, ami alapvetően különbözik a »történelmi időtől«. A mitikus időben ugyanis kinyílhat számára az ősök tanítása, tapasztalata, ezáltal hozzákapcsolódhat egy másfajta rendhez, s lehetőséget kaphat arra, hogy nagyobb összefüggésekben láthassa önmagát" (Boldizsár 2017: 51). Ugyanakkor a mesekutató többször is hangsúlyozza, hogy a népmeséket eredendően nem gyermekeknek szánták, hanem felnőtteknek szóló alkotások voltak, tehát nem kérhetjük számon, hogy miért nem töltik be azt a tudásátadó szerepet az iskolai olvasókönyvekben, amire alkalmasak lennének. Ez az, amiért érdemes lenne felsőbb osztályokban a fentebb vázolt megközelítéssel is foglalkozni ezekkel a típusú népmesékkel, mivel az ősi hitvilágokról, ezen belül pedig a magyar táltosról való tudást tudnánk gazdagítani általuk.

Irodalom

Bálint P. 2013. *Meseértés és értelmezés. A kárpát-medencei népmesehagyomány hermeneutikai vizsgálata.* Debrecen: Didakt Kft.

Bán A. 1908. A sámánizmus fogalma és jelenségei. *Ethnographia* 19: 81−91.

Boldizsár I. 2017. *Meseterápia. Mesék a gyógyításban és a mindennapokban.* Budapest: Magvető.

Diószegi V. 1958, 1998. *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Hegedűs I. J. 2006. *Benedek Elek.* Monográfia. Csíkszereda: Pallas-Akadémia Könyvkiadó.

Honti J. 1940. A népmese háttere. *Ethnographia* 51: 308−320.

Hoppál M. 2006. A samanizmus kutatása Magyarországon. *Ethnographia* 117: 345−367.

Kodolányi J. 1945. A táltos a magyar néphagyományban. *Ethnographia – Népélet* 56: 31−37.

Kovács Á. 1979. A hősmese. A népmese műfajai és a népmesekatalógus I. *Ethnographia* 90: 457–479.

Kövecses Z. 2010. Metaphor and Culture. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica* 2(2): 197–220.

Lengyel D. 1974. *Benedek Elek.* Budapest: Gondolat Kiadó.

Makkos A. 2021. *The cultural conceptualisation of the ancient Hungarian magician as it is preserved in folk tales* (előadás) The Third Cultural Linguistics Conference, Győr, Széchenyi István Egyetem, 2021.06.16.

M. Pap G. 1994. Keleti örökség népmeséinkben. In: Pap G. (szerk.) *Csodakút. Népmese, beavatás, álomfejtés, napút, mélylélektan, ezotéria. Tanulmányok a népmeséről.* Budapest: Pontifex Kiadó, 269–284.

Pápes É. 2013. *Királylányok, tündérek, boszorkányok. A nő három arca a mesében.* Budapest: L'Harmattan Kiadó.

Povedák I.–Szilárdi R. (szerk.) 2014. *Sámán sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris elemzése.* Szeged: SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszék.

Propp V. J. 1999. *A mese morfológiája.* Budapest: Osiris Kiadó.

Rice, G. E. 1980. On Cultural Schemata. *American Ethnologist* 7(1): 152–171.

Róheim G. 1915. A külső lélek és synonimái a népmesében. *Ethnographia* 26: 299−301.

Róheim G. 1925, 2018. *A magyar sámánizmus. A táltos.* Onga: Hermit Könyvkiadó Bt.

Solymossy S. 1922. Keleti elemek népmeséinkben. *Ethnographia* 33: 30−44.

Szabó Zs. 2003. Benedek Elek a gyermek- és ifjúsági irodalomért. A mese szerepe a nevelésben és a kommunikációs készség fejlesztésében. *Elektronikus Könyv és Nevelés* 5(2). http://epa.oszk.hu/01200/01245/00018/20SzaboZs.html (letöltve: 2020.03.06.)

Tengelyi L. 1998. *Élettörténet és sorsesemény*. Budapest: Atlantisz.